

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

– Om kommunernas syn på arbetsmiljön i landets skolor och förutsättningarna att få ta del av det nya statsstödet till skolrenoveringar

PM från Astma- och Allergiförbundet och Svensk Ventilation
Juni 2015

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Förord

Majoriteten av Sveriges skolor är byggda under 60- och 70-talen, en tid när de tekniska lösningarna för ventilation inte var lika utvecklade som i dag, och eleverna i klassrummen var färre. När antalet elever har ökat har det inneburit ökad belastning på den befintliga ventilationen och negativa effekter på inomhusluften. Konsekvenserna kan vi se i form av en ökning av astma och allergi bland unga samt en sämre lärandemiljö för elever. Många skolor har renoverats under senare år, men tyvärr finns det kvar en mängd skolor med bristande fysisk arbetsmiljö runt om i landet.

När Svensk Ventilation förra året undersökte kommunernas rutiner vid den obligatoriska ventilationskontrollen (OVK) och presenterade resultaten i rapporten "Dålig inomhusluft – skolans dolda hot" fann vi att i majoriteten av kommunerna genomförs inte den grundläggande kvalitetssäkringen av inomhusluften i skolorna inom lagstadgad tid. Det innebär att det är svårt att få en samlad bild över renoveringsbehoven när det gäller ventilationsanläggningar.

Många kommuner står inför omfattande renoveringar av skollokaler framöver. Boverket och Energimyndigheten bedömde redan år 2006 att renoveringsbehoven uppgick till närmare fem miljarder kronor. Om alla lokaler utrustades med en modern effektiv standard för belysning och ventilation skulle den totala energianvändningen i förskolor och skolor kunna minska med 20 procent. En investering i den fysiska skolmiljön ger förutom en bättre arbetsmiljö för elever och lärare även betydande vinster ur energieffektiviseringssynpunkt.

Regeringen har i vårbudgeten för 2015 aviserat en satsning om en miljard kronor som kommuner kan söka för skolrenoveringar. Astma- och Allergiförbundet och Svensk Ventilation har genomfört en undersökning riktad till ansvariga tjänstemän i samtliga kommuner. En fjärdedel av kommunerna besvarade undersökningen. Syftet var att ta reda på hur de ser på kommunens möjligheter att söka stöd för skolrenoveringar och om det finns brister som risker att stå i vägen för att satsningen ska utnyttjas i deras kommun. Resultaten redovisas i denna rapport, som har tagits fram i samarbete med konsultföretaget New Republic.

Britta Permats, vd, Svensk Ventilation
Maritha Sedvallson, förbundsordförande, Astma- och Allergiförbundet

Juni, 2015

Svensk Ventilation är en branschorganisation och representerar cirka 100 ventilationsföretag som sysselsätter ca 10 000 medarbetare - såväl tillverkare, installatörer, serviceföretag, återförsäljare som konsulter. Visionen är ett energieffektivt och hälsosamt inomhusklimat för alla.

Astma- och Allergiförbundet vill öka kunskapen hos andra om hur det är att ha en osynlig funktionsnedsättning som astma, allergi och annan överkänslighet. Vi vill därigenom bidra till att attityderna förändras hos omgivningen. Planerare, beslutsfattare och producenter måste ta ett större ansvar för den ökande utvecklingen av allergier. Vi har föreningar runt om i hela landet.

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Sammanfattning av resultaten

- Fler än 8 av 10 instämmer helt eller delvis i påståendet att många skolor i den kommun de arbetar för erbjuder en undermålig arbetsmiljö. Bara 1 av 10 anser att påståendet inte alls stämmer.
- Fler än 7 av 10 svarar att det är sannolikt eller mycket sannolikt att kommunen, eller berört kommunalt fastighetsbolag, kommer att utnyttja möjligheten att söka stöd för reoveringar.
- Däremot finns det ett antal hinder som kan göra att möjligheten att söka statligt bidrag inte nyttjas:
 - 9 av 10 svarar att **bristande ekonomiska resurser hos fastighetsägaren**, trots statlig medfinansiering, kan stå i vägen. Bara 1 av 10 anger att de ekonomiska resurserna inte är ett hinder.
 - 7 av 10 menar att **bristande rutiner för uppföljning i kommunen** riskerar att vara ett hinder. Medan enbart 3 av 10 anser att det inte finns en sådan risk.
 - Till sist svarar fler än 4 av 10 att **okunskap hos fastighetsägaren** står i vägen för kommunerna. 1 av 10 anser att det är uppenbar, eller mycket stor, risk att okunskap är ett hinder.
- Bara 5 av 10 kommuner har gjort en inventering/kartläggning av hur många och vilka skolor i kommunen som har problem med fukt- och mögelskador (som kan påverka inomhusluften). 1 av 4 har inte gjort någon inventering och av dessa planerar bara 2 av 10 att göra en inventering de kommande tre åren. Ytterligare 1 av 4 vet inte om någon kartläggning har gjorts.

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Stora upprustningsbehov i skolbeståndet

Under 1960- och 1970-talen skedde ett stort antal ny- och tillbyggnader i de svenska skolorna och periodens intensiva skolbyggande gör att skolbyggnader från den tiden dominerar det nuvarande skolbeståndet.¹ Byggnaderna ökade också i takt med att barnkullarna blev större, lösningarna på lokalproblemen som följde varierade. I många kommuner sågs skolpaviljonger som en tillfällig lösning, men i praktiken blev de i flera fall permanenta. Efter 1970-talet har relativt få skolor byggts i Sverige och många högstadieskolor som byggdes för 30 till 40 år sedan står i dag kvar, i princip i oförändrat skick.²

När Boverket och Energimyndigheten undersökte renoveringsbehoven på svenska skolor 2006 kom de fram till att de akuta renoveringsbehoven uppgick till närmare en miljard kronor. Utöver det behövde ytterligare fyra miljarder läggas på renoveringar de kommande åren.³ I dessa uppskattningar är inte fuktskador i grunden, invändiga fuktskador – såsom våtrumsproblem – och övriga inomhusklimatproblem medräknade, då det ofta krävs en utredning för att komma fram till omfattningen av problemen, rätt typ av åtgärd och kostnad.⁴ Det har inte genomförts någon uppföljande analys av de nationella behoven efter myndigheternas gemensamma rapport för nästan tio år sedan, men nästintill dagligen går det att läsa om skolor i behov av renovering i lokal press. Att behoven kvarstår, och rent av har ökat, är därför sannolikt.

Alla elever från årskurs noll räknas som arbetstagare i arbetsmiljölagens mening och samma krav ställs på deras arbetsmiljö som på alla andra. Som arbetsgivare räknas skolans huvudman, det vill säga kommunen eller en privat aktör.⁵ Barn och unga kan inte på samma sätt som vuxna välja vilka miljöer de vistas i utan är i högre grad beroende av att byggnadsägaren underhåller sin lokal. En bra fysisk miljö i skolan, med god ventilation, belysning och städning är viktigt för att förhindra uppkomsten av akut och framtida ohälsa samtidigt som inlärningen påverkas negativt om miljön är fysiskt undermålig.

I kommunerna pågår arbeten med att rusta upp skolor, men det är ofta dyra projekt som inte sällan får stå tillbaka för mer akuta ärenden. Trots larm från elever, lärare och skyddsombud är det inte ovanligt att renoveringar drar ut på tiden och kommer till stånd först efter att en anmälan har kommit in till Arbetsmiljöverket⁶ eller problemen har uppmärksammats i media.

Kommande statlig satsning på medfinansiering av skolrenoveringar

Regeringen aviserade redan i höstens budgetproposition en satsning om en miljard kronor för skolrenoveringar under åren 2015-2018. Då budgeten röstades ner i riksdagen har satsningen blivit fördröjd. I den ekonomiska vårpropositionen för 2015 återfinns satsningen på nytt. Tanken är att statsbidraget, som kommunerna kan söka för skolrenoveringar, ska fördelas med hjälp av Boverket.

Folkhälsomyndigheten genomför under 2014 och 2015 ett nationellt tillsynsprojekt om inomhusmiljön i skolan för att tillsynsvägleda landets miljökontor kring ventilation och städning samt egenkontroll inom dessa områden.⁷ Projektet slutredovisas i september 2015 och 232 av landets 290 kommuner deltar. Folkhälsomyndighetens ansvariga utredare har, med bakgrund i det arbetet, beskrivit de nuvarande förslagen på satsningar för att förbättra inomhusmiljön i skolor som "småpengar med tanke på behoven".⁸

¹ Rådet för arkitektur, form och design: Vår tids skola – Hur ska den byggas (2008)

² Anna Törnquist, arkitekt och författare med inriktning på skolhus och skolmiljö vid en nationell hearing om skolans fysiska miljö, Rosenbads konferenscentrum, Stockholm, 6 november 2007.

³ <https://energimyndigheten.a-w2m.se/Home.mvc?ResourceId=2313>

⁴ ibid

⁵ http://www.av.se/dokument/publikationer/adi/adi_565.pdf

⁶ <http://omvarldsbevakning.byggjtjanst.se/Artiklar/2014/November/Sandvikens-skolor-far-bättre-ventilation-/>

⁷ <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/tillsyn-och-regelverk/tillsyn-miljobalken/inomhusmiljon-i-skolan/omprojektet-inomhusmiljon-i-skolan/>

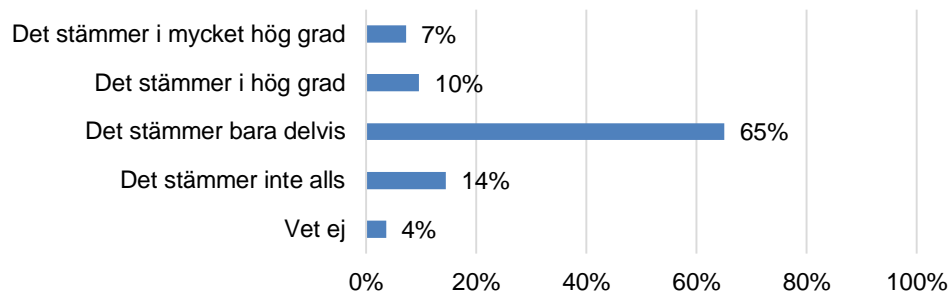
⁸ <http://www.lararnasnyheter.se/lararnas-tidning/2014/10/21/myndighet-miljard-bättre-skolmiljo-smapengar>

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

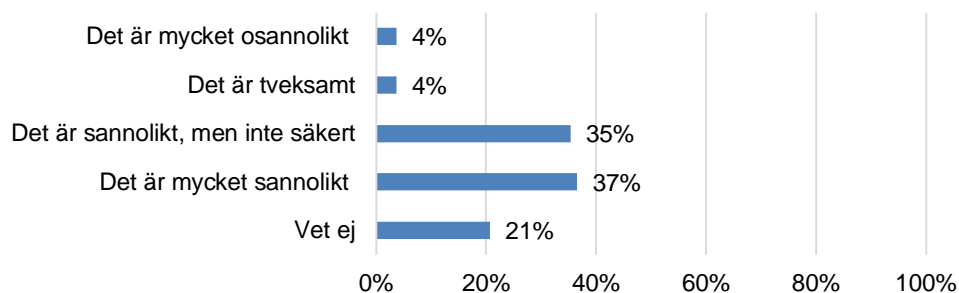
Många kan komma att söka stöd – men bristande rutiner och ekonomi riskerar utgöra hinder

För att komplettera den nationella bilden över arbetsmiljösituationen i Sveriges skolor har Astma- och Allergiförbundet och Svensk Ventilation genomfört en undersökning riktad till ansvariga tjänstemän i samtliga kommuner. Ett 70-tal kommuner, motsvarande en fjärdedel, besvarade undersökningen. Syftet var att ta reda på hur de ser på kommunens möjligheter att söka stöd för skolrenoveringar och vilka risker som kan stå i vägen för att satsningen ska utnyttjas i deras kommun. Majoriteten av de svarande arbetar som handläggare/inspektörer och närmast byggnadsnämnden/-förvaltningen eller liknande.

1. Regeringen [...] konstaterade i en promemoria i oktober 2014 följande: "En god arbetsmiljö för elever och lärare är en viktig förutsättning för att alla elever ska nå kunskapskraven i skolan. Trots detta erbjuder många skolor i dag en undermålig arbetsmiljö." I vilken mån bedömer du att detta konstaterande – att många skolor erbjuder en undermålig arbetsmiljö – även stämmer in på den kommun där du arbetar?

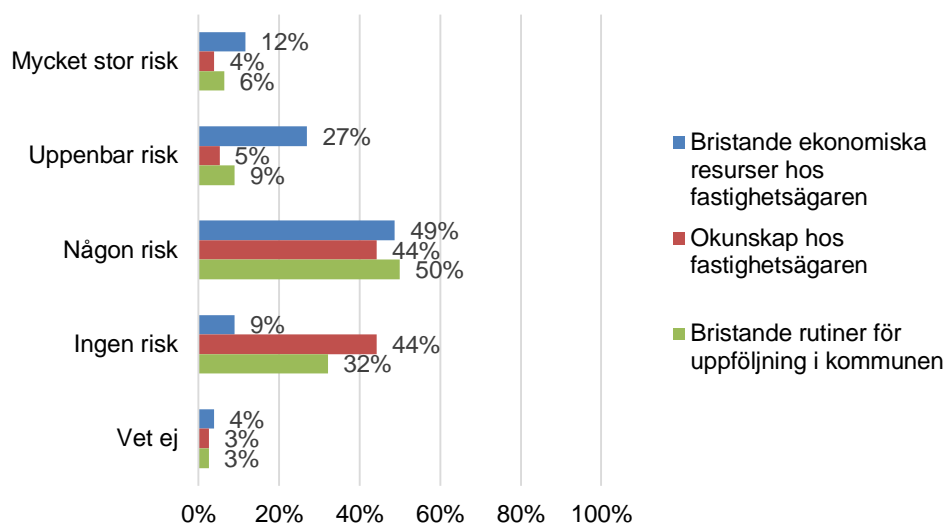

2. Baserat på din erfarenhet av hur din kommun fungerar och prioriterar – hur stor bedömer du att sannolikheten är för att kommunen, eller berört kommunalt fastighetsbolag, överhuvudtaget kommer att försöka utnyttja denna möjlighet?

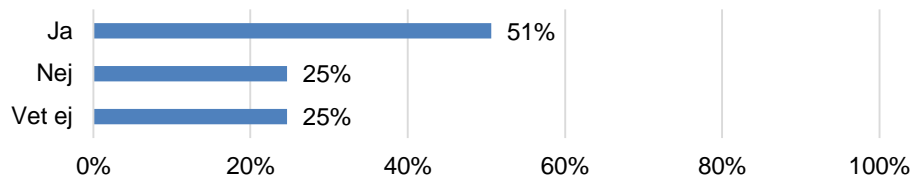

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

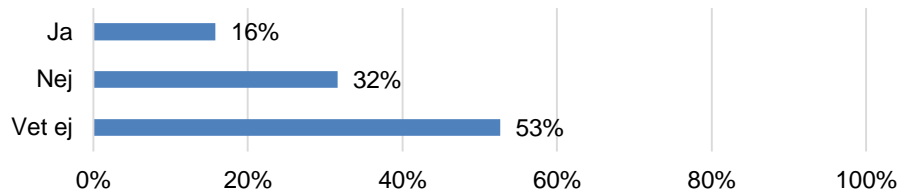
3. När Svensk Ventilation förra året undersökte hur kommunernas tillsyn av inomhusluften i skolorna fungerar framgick det, bland flera andra brister, att inte ens varannan kommun följer reglerna kring obligatorisk ventilationskontroll (OVK). Till de vanligaste förklaringarna till bristerna i ventilationsunderhållet, som angavs från kommunernas sida, hör a) bristande resurser hos fastighetsägaren/skolhuvudmannen, b) bristande rutiner för uppföljning i kommunen och c) okunskap hos fastighetsägaren. Hur stor är risken, bedömer du, för att ovan nämnda förklaringar – trots kommande möjligheter till statlig medfinansiering – fortsätter att stå i vägen för viktiga åtgärder kopplade till just ventilation och luftkvalitet i din kommuns skolor?

4 a. Har din kommun gjort någon inventering/kartläggning av hur många och vilka skolor i kommunen som har problem med fukt- och mögelskador (som kan påverka inomhusluften)?

4 b. Om nej, planerar ni någon sådan kartläggning under de närmaste tre åren?

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Hälsa- och ekonomiska vinster med förbättrad ventilation

Dålig inomhusluft vanligt förekommande arbetsmiljöproblem

De vanligaste effekterna av dålig inomhusluft är astma, allergier och sämre lärandemiljö. När Socialstyrelsen undersökte den rådande situationen kring astma och allergi i svenska skolor 2013 fann man att många lokaler där barn vistades i skolan inte uppfyllde de regler som finns för inomhusmiljön, t.ex. när det gäller ventilation, fuktskador och städning.⁹ De fann även att lokalvårdare och fastighetsskötare saknar tillräcklig kunskap om hur städning bör utföras och hur lokaler och ventilationsanläggningar bör underhållas.

Deltagarna i studien menade att lokalerna i skolor och förskolor har blivit sämre under senare år. Underhållet är eftersatt, det har blivit vanligare med fukt- och mögelskador och ventilationen är fortfarande otillräcklig och påverkar luftkvaliteten.

Stora vinster med energieffektivisering

Utöver att arbetsmiljön för elever och skolpersonal förbättras av en god inomhusluft kan kommunerna spara pengar på att energieffektivisera skolbyggnader. När det gäller skolor och förskolor är det främst viktigt att kunna använda behovsstyrd ventilation som går ner i flöden när eleverna inte är på plats samt gå upp i flöden när eleverna är där. Många skolor och förskolor använder idag konstantflödessystem vilket inte är effektivt, särskilt inte då det i många fall vistas fler elever i klassrummen än vad det är projekterat för.

Enligt Energimyndighetens och Boverkets undersökning skulle gå att minska den totala energianvändningen med 20 procent i förskolor och skolor om alla lokaler fick en modern effektiv standard för belysning och ventilation.¹⁰ Att service och underhåll av anläggningen sköts ordentligt bidrar också till att ventilationen blir energieffektivare. Det kan till exempel handla om att ha rätt injusterade luftflöden och att byta filter.

⁹ <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12949/allergi-skola-forskola.pdf>

¹⁰ <http://www.energimyndigheten.se/Press/Pressmeddelanden/Pressmeddelanden-2007/Skolor-kan-spara-energi-och-pengar-utan-att-forsamra-innemiljon/>

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Slutsatser

Boverket, Energimyndigheten och Folkhälsomyndigheten har i olika projekt och rapporter uppmärksammat behovet av renoveringar av skollokaler och förbättrade rutiner hos kommunerna för egenkontroll. Att behoven av förbättrad arbetsmiljö i många skolor runt om i landet är stort blir tydligt i vår undersökning. Fler än 8 av 10 av de kommuner vi har haft kontakt med delar bilden av att många av kommunens skolor erbjuder en undermålig arbetsmiljö. Att renoveringar av ventilation, förutom att bidra till en bättre inomhusluft och arbetsmiljö, även kan minska energianvändningen visar på hur en investering i ventilationsanläggningar kan betala igen sig både i ekonomiska och hälsomässiga termer för kommunen.

När Svensk Ventilation förra året undersökte kommunernas rutiner vid OVK i rapporten "Dålig inomhusluft – skolans dolda hot" fann vi att i majoriteten av kommunerna genomförs inte den grundläggande kvalitetssäkringen av inomhusluften i skolorna inom lagstadgad tid. Det innebär att det är svårt att få en samlad bild över renoveringsbehoven när det gäller ventilationsanläggningar. När vi frågade kommunerna i denna undersökning om de har genomfört en kartläggning över hur många, och vilka skolor, i kommunen som har problem med fukt- och mögelskador, som kan påverka inomhusluften, svarade bara hälften att en sådan gjorts. Ytterligare en fjärdedel visste inte. Det finns därför en fortsatt oro över att kommunerna inte har en tydlig bild över renoveringsbehoven kopplade till inomhusluft och ventilation.

För även om sannolikheten att kommunerna kommer söka stöd för renoveringar av skolor bedöms som stor, så menar många av tjänstemännen att såväl bristande ekonomiska resurser hos fastighetsägarna som bristande rutiner för uppföljning i kommunerna kan hindra dem från att utföra nödvändiga åtgärder kopplade till ventilation och inomhusluft, trots att möjligheter till medfinansiering nu finns. Det kan innebära att de kommuner som behöver stödet mest inte får tillgång till det och nödvändiga renoveringar uteblir.

Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan

Källor

Arbetsmiljöverket (2015). *Arbetsmiljön i skolan*. <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12949/allergi-skola-forskola.pdf>

Energimyndigheten och Boverket (2007). *Energianvändning och inommiljö i skolor och förskolor - Förbättrad statistik i lokaler, STIL2*.
<https://energimyndigheten.a-w2m.se/Home.mvc?ResourceId=2313>

Energimyndigheten (2007). *Skolor kan spara energi och pengar utan att försämra inommiljön*.
<http://www.energimyndigheten.se/Press/Pressmeddelanden/Pressmeddelanden-2007/Skolor-kan-spara-energi-och-pengar-utan-att-forsamra-innemiljon/>

Folkhälsomyndigheten. *Projektet inomhusmiljön i skolan*.
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/tillsyn-och-regelverk/tillsyn-miljobalken/inomhusmiljon-i-skolan/om-projektet-inomhusmiljon-i-skolan/>

Hallberg, Marie och Sandstedt, Eva (2003). *Sjuka hus-problem i svenska grundskolor - En kommunstudie*. Uppsala Universitet, Institutet för bostads- och urbanforskning.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:131179/FULLTEXT01.pdf>

Lärarnas nyheter. *Myndighet: Miljard till bättre skolmiljö "småpengar"*. 21 oktober 2014.
<http://www.lararnasnyheter.se/lararnas-tidning/2014/10/21/myndighet-miljard-battre-skolmiljo-smapengar>

Rådet för arkitektur, form och design (2008). *Vår tids skola – hur ska den byggas?*
http://www.barnverket.nu/wp-content/uploads/2011/11/RAFD_Skolrapport.pdf

Socialstyrelsen (2013). *Allergi i skola och förskola*.
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12949/allergi-skola-forskola.pdf>

Svensk Ventilation (2014). *Dålig inomhusluft – skolans dolda hot*.
http://www.svenskventilation.se/download/941/DI0069g_inomhusluft_skolans_dolda_hot_201409.pdf

Sveriges Byggtjänst Omvärldsbevakning. *Sandvikens skolor får bättre ventilation*. 18 maj 2014.
<http://omvarldsbevakning.byggtjanst.se/Artiklar/2014/november/Sandvikens-skolor-far-battre-ventilation>